

УДК 159.923.2:37.011.32(045)

UDC 159.923.2:37.011.32(045)

DOI: [10.31475/ped.dys.2022.32.03](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.32.03)

ТЕТЯНА ІЩУК,

старший викладач

*(Україна, Хмельницький, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
вул. Проскурівського підпілля, 139)*

TETIANA ISHCHUK,

Senior Lecturer

*(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,
Proskurivskoho Pidpillia St., 139)*

ORCID: [0000-0002-7010-824X](https://orcid.org/0000-0002-7010-824X)

НАДІЯ МАЗУРЕНОК,

старший викладач

*(Україна, Хмельницький, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
вул. Проскурівського підпілля, 139)*

NADIYA MAZURENOK,

Senior Lecturer

*(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,
Proskurivskoho Pidpillia St., 139)*

ORCID: [0000-0003-2090-2290](https://orcid.org/0000-0003-2090-2290)

Пізнання особистісних якостей як умова формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти

Knowledge of Personal Qualities as a Condition for the Formation of Foreign Language Communicative Competence of Higher Education Students

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених зацентовано увагу на необхідності і важливості проблеми пізнання особистісних якостей здобувачів вищої освіти у контексті формування іншомовної комунікативної компетентності. Схарактеризовано роль пізнання особистістю власних психологічних властивостей в процесі якісного засвоєння іноземної мови. З'ясовано, що у структурному відношенні цей процес характеризується єдністю трьох складників: пізнавальної (самопізнання); емоційно-оцінювальної (самоствалення); дієво-вольової, регулятивної (саморегуляція). Проаналізовано пріоритетні напрямки самопізнання особистісної, мотиваційної, інтелектуальної, емоційної і вольової сфер. У генезисі самопізнання виокремлено два основних рівні та розглянуто самооцінку як одного з провідних механізмів цього процесу. Теоретично досліджено роль пізнання особистісних якостей як умови формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців.

Ключові слова: *особистість, здобувач вищої освіти, пізнання особистісних якостей, індивідуально-психологічні особливості, іноземна мова, іншомовна комунікативна компетентність, знання, вміння і навички,*

The need for theoretical understanding and quality renewal of the educational process in higher education institutions leads to increased attention of scientists to various problems. The search for ways to form the competencies of future professionals in general and foreign language in particular on the basis of knowledge of personal qualities becomes particularly relevant. This is due to the strengthening of international integration processes.

The article, based on the analysis of scientific views of scientists, focuses on the need and importance of the problem of knowing the personal qualities of higher education in the context of the formation of foreign language communicative competence. Analysis of scientific and psychological literature showed that the problem of self-knowledge has been the subject of attention of philosophers, psychologists and educators. Researchers have traced the inextricable link between personal self-knowledge and student characteristics such as professional development, foreign language communication, and activities. The issue of knowledge of personal qualities as a condition for the formation of foreign language communicative competence remains relevant at the present stage of development of scientific thought.

In the context of the importance of this problem, the role of individual knowledge of their own psychological properties in the process of quality foreign language acquisition is characterized. It is theoretically substantiated that the better a student knows himself, the more objectively he assesses his

qualities, the more effective the formation of foreign language communicative competence.

It is investigated that in structural terms this process is characterized by the unity of three components: cognitive (self-knowledge); emotional and evaluative (self-assessment); effective-volitional, regulatory (self-regulation). The priority directions of self-knowledge of personal, motivational, intellectual, emotional and volitional spheres are analyzed. There are two main levels in the genesis of self-knowledge. The role of self-esteem as one of the leading mechanisms of cognition of personal qualities and conditions of formation of foreign language communicative competence of future specialists is considered.

Keywords: *personality, higher education seeker, knowledge of personal qualities, individual psychological features, foreign language, foreign language communicative competence, knowledge, skills and abilities.*

Вступ / Introduction. У контексті міжнародної інтеграції все більш глибокого змісту набуває проблема якісної професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Актуальність проблеми пізнання особистісних якостей студентами в процесі вивчення іноземної мови аргументується тим, що це вміння є важливою умовою їхнього саморозвитку, соціалізації та самореалізації. Окрім того, сучасний етап розвитку вітчизняної психолого-педагогічної науки характеризується переходом до реалізації особистісно-орієнтованої моделі освіти.

Завдяки здатності до усвідомлення своєї сутності, реальних і потенційних можливостей особистість спроможна передбачити близькі й віддалені перспективи власного професійного зростання та життєдіяльності (Бех І.Д., 1998). На основі пізнання та усвідомлення особистісних якостей майбутні фахівці формують цілі і способи їх досягнення. Не менш важливе значення має осмислення особистістю власних індивідуально-психологічних особливостей у контексті розвитку іншомовної компетентності. Сьогодні стає очевидним, що несформованість певних особистісних якостей, неусвідомленість власних індивідуально-психологічних особливостей негативно позначаються на професійному становленні, формуванні компетентностей майбутнього фахівця.

Мета та завдання / Aim and Tasks. *Мета* – розкрити актуальність та необхідність пізнання здобувачами вищої освіти особистісних якостей як умови формування іншомовної комунікативної компетентності.

Завдання: розкрити актуальність досліджуваної проблеми на сучасному етапі підготовки фахівців у закладах вищої освіти; розглянути складники та рівні сформованості самопізнання індивідуально-психологічних властивостей; теоретично дослідити вплив пізнання особистісних якостей як умови формування іншомовної комунікативної компетентності.

Методи / Methods. У процесі нашого дослідження використано низку наукових методів. Обґрунтуванню актуальності, висвітленню історичних аспектів, вивченню сутності досліджуваного явища, формулюванню висновків сприяли загальнонаукові методи (аналіз, синтез, порівняння, індукції, дедукції узагальнення, систематизація). Конкретно-наукові методи (теоретичний аналіз науково-методичної літератури, фахових періодичних видань тощо) використовувалися для характеристики важливості пізнання студентами своїх індивідуально-психологічних якостей на заняттях з іноземної мови. Проблемно-пошукові методи забезпечили можливість з'ясування методичних аспектів досліджуваного питання.

Результати / Results. Свідома діяльність здобувачів вищої освіти щодо пізнання власних особистісних якостей у процесі вивчення іноземної мови вимагає від них інтенсивної психічної активності і передбачає найбільш повне застосування внутрішнього потенціалу, здібностей.

Початковою ланкою і важливим складником формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців є самопізнання власних індивідуально-психологічних особливостей. Через самопізнання студент приходять до певного знання про самого себе як суб'єкта, що відрізняється від інших. Ці знання входять у зміст його самосвідомості. З самого початку самопізнання є процесом відображувальним, похідним відносно предметного пізнання і пізнання інших людей. Особистість пізнає себе тими самими шляхами, що й об'єктивний світ, проходячи ті ж стадії, що й усвідомлення об'єктивного світу, – від елементарних самовідчуттів, самосприйняття, самоуявлення і, нарешті, до осмислення себе, своїх позитивних та негативних якостей. З точки зору онтогенезу на початкових етапах усвідомлюється лише зовнішній, видимий бік власних дій і вчинків. У процесі професійного становлення до сфери самопізнання включається система найрізноманітніших мотиваційних компонентів, що регулюють поведінку та іншомовну комунікативну діяльність (Главацька О.Л., с.62)

Формування іншомовної компетентності студентів закладів вищої освіти також тісно пов'язане з самопізнанням особистісної, мотиваційної, інтелектуальної, емоційної та вольової сфер. Ми погоджуємося із думкою вчених, що провідною в цьому процесі є вольова сфера, яка забезпечує пізнання людиною індивідуально-психологічних властивостей і, як наслідок, саморегуляцію

власної життєдіяльності. Провідні функції волі полягають у забезпеченні психічної саморегуляції в процесі вивчення іноземної мови, керуванні психічними станами, зміні активності, зв'язку між внутрішнім станом та іншомовним комунікативним середовищем. Воля активізує особистість у визначенні її цілей, прояві пізнавальної активності, формуванні позитивних мотивів вивчення іноземної мови. Вона виступає основним механізмом процесу самопізнання та в поєднанні з мотивацією, емоціями виконує регулятивні функції і завжди пов'язана з якістю опанування іноземною мовою (М'ясоїд П.А., с.391-392).

Умовно в генезисі самопізнання можна виокремити два основних рівні. Перший вирізняється незначним ступенем інтеграції особистості в студентський колектив. Уявлення про себе тут немовби «вписані» у конкретну ситуацію, вони багаті на безпосередній, чуттєвий зміст. Хоча вже відбувається формування деяких відносно сталих сторін уявлення про своє студентське «Я», але ще немає цілісного, узагальненого, суттєвого розуміння себе, пов'язаного з професійним становленням (Главацька О.Л., с.57-58).

Самопізнання на першому рівні в процесі вивчення іноземної мови здійснюється через різноманітні форми порівняння здобувачем вищої освіти себе з одногрупниками, викладачами. Спостерігаючи за поведінкою учасників освітнього процесу, їх взаємодією в іншомовній комунікації, студент пізнає не лише свої індивідуальні властивості (вольові якості, вербальні здібності, емоції та почуття), а й рівень сформованості власних мовленнєвих умінь та навичок з іноземної мови. Сфера психологічних властивостей, що переносяться на себе, поступово розширюється – від якостей, що проявляються у вчинках, актах поведінки, до більш сталої й узагальненої системи суттєвих властивостей, що характеризують спрямованість здобувачів вищої освіти на формування іншомовної комунікативної компетентності. Студентами здійснюється і зворотний процес – проєкція своїх якостей на іншого. У реальному процесі самопізнання переплітаються моменти поступового накопичення знань про себе в результаті порівняння з іншими та засвоєння іншомовних знань, осмисленого взаєморозуміння, коли ті якості власної особистості, про які в особистості не було досить чіткого уявлення, набувають безсумнівності, справжнього розуміння. Основними механізмами самопізнання на цьому етапі є самосприймання та самоаналіз, що не зникають і на подальших стадіях професійного становлення, для яких вони є вихідним моментом, чуттєвою основою (Главацька О.Л., с.59–60).

Для другого рівня пізнання психологічних властивостей специфічним є те, що аналіз знань про себе здійснюється не в рамках «Я та інша людина», а в межах «Я та Я» і передбачає оперування не лише знаннями про себе, а й мовленнєвими вміннями, сформованими на основі мовних, лінгвокраїнознавчих і країнознавчих знань. Провідним механізмом вивчення власного внутрішнього світу стають складні форми самоаналізу, зокрема аналіз мотивів професійного становлення. Вони оцінюються студентом з точки зору розуміння вимог суспільства до нього як майбутнього фахівця та власних вимог до себе. Внаслідок співвіднесення власного рівня сформованості іншомовної компетентності з певною мотивацією, їх аналізу й оцінки відбувається усвідомлення себе як суб'єкта. Власне «Я» починає усвідомлюватись як цілісне утворення, як єдність зовнішньої та внутрішньої структури особистості (М'ясоїд П.А., с.154–155).

У системі взаємодій на заняттях з іноземної мови студенту доводиться виступати в різних ролях, бути суб'єктом найрізноманітніших видів діяльності. З кожної конкретної взаємодії він «вносить» образ свого «Я» у різнобічності, складності й суперечливості проявів особистісних якостей. У процесі самоаналізу, виокремлення конкретних образів власного «Я», що їх складають зовнішні та внутрішні психологічні особливості, відбувається осмислення себе, своєї особистості, її цінності. Кожного разу в результаті самоаналізу цей образ включається до нових зв'язків і виступає в нових якостях. Так виникає узагальнений образ свого «Я», особистісних якостей, що формуються з багатьох поодиноких конкретних образів і містять стійкі, суттєві риси та уявлення про свою сутність, суспільну цінність. Цей узагальнений образ знаходить вираження у відповідному понятті про себе, яке, однак, не є чимось раз і назавжди визначеним, незмінним. Здобувачам вищої освіти властивий постійний внутрішній рух до самопізнання. Зрілість, адекватність уявлення про себе перевіряється і коригується подальшим професійним становленням. Поняття про себе, свою цінність і справжню сутність значною мірою впливає на якість сформованості іншомовної компетентності майбутніх фахівців (Бех І.Д., 2012, с.67)/

Важливим у пізнанні особистісних якостей є генезис емоційно-ціннісного ставлення до себе, яке, передусім, залежить від розвитку емоційної сфери особистості, її емоційного досвіду. Інтеграції емоційно-ціннісних ставлень до себе передують первинна диференціація емоцій: студенти відчувають радість від усвідомлення своїх можливостей, від поглиблення і розширення знань з іноземної мови, сформованості вміння здійснювати усне спілкування в типових ситуаціях навчально-трудової, побутової і культурної сфер, розуміти основний зміст почутих аутентичних текстів різних жанрів та видів, фіксувати і передавати письмово необхідну інформацію. Позитивні емоції виступають як

«підкріплення» дій, що виконуються. Це мотивує майбутніх фахівців до виконання ще складніших завдань, вправ. З окремих емоційних реакцій виникають комплексні емоційні утворення: почуття гордості, задоволення собою, радість успіху. В подальшому емоційні реакції від власних досягнень в опануванні іноземною мовою дедалі глибше усвідомлюються, стають стійким емоційним ставленням до себе (Савчин М.В., с.85–88).

Особливої інтенсивності, різноманітності й глибини пізнання особистісних якостей набуває дієво-вольовий, регулятивний складник. З цим пов'язаний і новий рівень розвитку ціннісного ставлення до себе, формування іншомовної компетентності. Різноманітні почуття, пов'язані з переживанням того, що студенти «відкривають» в собі, набувають суттєво нового значення в їхній навчальній діяльності – стають засобом виявлення, усвідомлення інтересів, особливим регулятором ставлення до іноземної мови, готовності вступати в іншомовне спілкування, мотивом до подальшої самоосвіти. Переживання, які пов'язані з усвідомленням своїх особливостей, місця в колективі, ставленням інших людей, є активним внутрішнім чинником динаміки ціннісного ставлення до себе та прагненням до інтеграції в іншомовне середовище (Бех І.Д., 2012, с.120).

Подальший процес розвитку умінь саморегуляції відбувається в напрямку, з одного боку, узагальнення близьких за своєю модальністю і змістом здібностей використовувати іноземну мову як інструмент спілкування в діалозі культур і цивілізацій сучасного світу, а з іншого – диференціації на новому, вищому рівні умінь переносу знань та навичок у нову ситуацію на основі здійснення проблемно-пошукової іншомовної діяльності. Різноманітні почуття, емоційні стани, що пережиті в різний час, у різних навчальних ситуаціях у зв'язку з роздумами про себе, розумінням себе становлять емоційний «фонд» самосвідомості, який в значній мірі спрямовує здобувачів вищої освіти на якісне опанування іншомовних знань, надає їм індивідуального, особистісного характеру (Чорна В.М., с.83).

Результати інтегративної роботи у сфері самопізнання, з одного боку, й у сфері емоційно-ціннісного ставлення до себе – з іншого, поєднуються в особливе утворення самосвідомості особистості – її самооцінку. Самопізнання не має меж, тому що особистість постійно розвивається і, як наслідок, змінюються її уявлення, поняття про себе, емоційно-ціннісне ставлення до себе. З розвитком особистості змінюються способи власного пізнання, його зміст, міра її участі щодо формування іншомовної комунікативної компетентності. Зміст самооцінки має багато аспектів, так само складною й багатоаспектною є сама особистість. Він охоплює систему її моральних цінностей, стосунків, можливостей. Єдина цілісна самооцінка студента формується на основі самооцінки окремих сторін його психічного світу (часткових самооцінок). Кожний з компонентів самооцінки, що відображає ступінь знання особистістю власних якостей і ставлення до них, має свою лінію розвитку у процесі вивчення іноземної мови. Вченими доведено, що самооцінка різних компонентів здобувачів вищої освіти перебуває на неоднакових рівнях стійкості, адекватності, зрілості (Главацька О.Л., с.78)/

Форми взаємодії самооцінок – єдність, узгодженість, взаємодоповнення, конфліктні стосунки – передують процесові утворення єдиної самооцінки, супроводжують його і виявляються в постійних пошуках самого себе, в безперервній увазі до свого внутрішнього світу з метою зрозуміти свою цінність у суспільстві, знайти своє місце у складній системі соціальних, професійних, сімейних і особистісних стосунків. За внутрішньою структурою самооцінка може мати різні рівні усвідомленості. Це пояснюється тим, що результати самопізнання і ставлення до себе, на основі яких формується самооцінка, також можуть виявлятися на різних рівнях усвідомленості. Вони можуть існувати й на рівні неусвідомлених думок і почуттів, у формі інтуїції (неясного усвідомлення), у вигляді певного передчуття. Інколи перевага експресивного моменту в складі самооцінки студента позбавляє її внутрішньої логіки, аргументованості, послідовності, адекватності зі справжніми особливостями особистості (Главацька О.Л., с.79).

У процесі формування єдиної самооцінки здобувача вищої освіти щодо розвитку іншомовної комунікативної компетентності провідна роль належить її раціональному компоненту. Саме на основі самоаналізу відбувається виявлення недостатньо сформованих умінь та навичок використання іноземної мови в усній та письмовій формі для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя. Самооцінка відображає якісну специфіку психічного світу особистості, не збігаючись іноді в деяких елементах, а іноді й повністю, з об'єктивною оцінкою; її адекватність, істинність, логічність і послідовність встановлюються на основі реальних проявів в діяльності, поведінці. На кожному конкретному етапі опанування іншомовними знаннями самооцінка, з одного боку, відображає рівень розвитку самопізнання та емоційно-ціннісного ставлення до себе, з іншого – є важливою внутрішньою умовою якісного формування іншомовної комунікативної компетентності (Чорна В.М.).

Висновки / Conclusions. Підсумовуючи, варто зазначити, що посилення дії інтеграційних процесів актуалізує низку проблем. Сучасні заклади вищої освіти повинні виконувати важливе

соціальне замовлення суспільства – готувати компетентних майбутніх педагогів, вважаємо, що пізнання особистісних якостей доцільне і ефективно якщо допомагає встановити причинно-наслідкові зв'язки в процесі вивчення іноземної мови.

Самопізнання є вагомим складником у структурі формування особистості майбутнього фахівця, оскільки пізнання власних індивідуально-психологічних якостей є основою розкриття себе і своїх можливостей відповідно вимогам та завданням, що висуваються різними ситуаціями іншомовної взаємодії. Самопізнання надає індивідуальній спрямованості формуванню комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в процесі вивчення іноземної мови. Результат цього процесу прямо пропорційний не лише адекватності, стійкості й глибині пізнання особистісних якостей, а й рівню знань та сформованості умінь та навичок.

Список використаних джерел і літератури:

- Бех, І. Д.** (1998). *Особистісно зорієнтоване виховання*. Київ: ІЗМН [in Ukrainian].
Бех, І. Д. (2012). *Особистість у просторі духовного розвитку*. Київ: Академвидав [in Ukrainian].
Главацька, О. Л. (2008). *Основи самовиховання особистості*. Тернопіль [in Ukrainian].
М'ясоїд, П. А. (2004). *Загальна психологія*. Київ: Вища школа [in Ukrainian].
Савчин, М. В. (2018). *Загальна психологія*. Київ: Академвидав [in Ukrainian].
Чорна, В. М. (n.d.). *Особливості іншомовної комунікативної компетентності в удосконаленні фахової діяльності вчителя іноземної мови*. Взято з <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/245320> [in Ukrainian].

References:

- Bekch, I. D.** (1998). *Osobystisno zoriientovane vykhovannia [Personally Oriented Education]*. Kyiv: IZMN [in Ukrainian].
Bekch, I. D. (2012). *Osobystist u prostori duchovnoho rosvytku [Personality in the Space of Spiritual Development]*. Kyiv: Akademydav[in Ukrainian].
Hlavatska, O. L. (2008). *Osnovy samovykhovannia osobystosti [Fundamentals of Self-Education of the Individual]*. Ternopil [in Ukrainian].
Miasoid, P. A. (2004). *Zahalna psycholohiia [General Psychology]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
Savchyn, M. V. (2018). *Zahalna psycholohiia [General Psychology]*. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].
Chorna, V. M. (n.d.). *Osoblyvosti inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti v udoskonalenni fachovoi diialnosti vchytelia inozemnoi movy [Features of Foreign Language Communicative Competence in Improving the Professional Activity of a Foreign Language Teacher]*. Retrieved from <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/245320> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «14» січня 2022 р.
Стаття прийнята до друку: «16» лютого 2022 р.

Іщук Тетяна – старший викладач кафедри психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
Ishchuk Tetiana – Senior Lecturer of Psychology Department of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

Мазуренок Надія – старший викладач кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Mazurenok Nadiia – Senior Lecturer of Foreign Languages Department of Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

Цитуйте цю статтю як:

Іщук, Т., & Мазуренок, Н. (2022). Пізнання особистісних якостей як умова формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти. *Педагогічний дискурс*, 32, 23–27. doi: [10.31475/ped.dvs.2022.32.03](https://doi.org/10.31475/ped.dvs.2022.32.03).

Cite this article as:

Ishchuk, T., & Mazurenok, N. (2022). Knowledge of Personal Qualities as a Condition for the Formation of Foreign Language Communicative Competence of Higher Education Students. *Pedagogical Discourse*, 32, 23–27. doi: [10.31475/ped.dvs.2022.32.03](https://doi.org/10.31475/ped.dvs.2022.32.03).